

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 11, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 339:9

*Г. В. Костюк,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту Київського національного університету технологій та дизайну
А. В. Коваленко,
магістрант Київського національного університету технологій та дизайну*

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

*G. Kostiuk,
candidate of economic Sciences, assistant professor of management on a Kyiv National University of Technologies and Design
A. Kovalenko,
master on a Kyiv National University of Technologies and Design*

UKRAINE COMPETITIVENESS PHARMACEUTICAL INDUSTRY

У статті проведено порівняльний аналіз фармацевтичної галузі Польщі, Німеччини, України та Казахстану. Розглянуто проблеми конкурентоспроможності українських виробників фармацевтичної продукції та запропоновано шляхи її покращення.

In this paper, a comparative analysis of the pharmaceutical sector in Poland, Germany, Ukraine and Kazakhstan. The problems of competitiveness of Ukrainian pharmaceutical companies and the ways to improve it.

Ключові слова: *фармацевтична промисловість, конкурентоспроможність, фармацевтичний ринок, лікарські засоби, конкурентні переваги.*

Keywords: *pharmaceutical industry, competitiveness, pharmaceutical market, remedies, competitive advantage.*

Постановка проблеми. Український фармацевтичний ринок в останні роки демонструє високі темпи росту і характеризується жорсткою конкуренцією між вітчизняними та іноземними виробниками лікарських засобів і виробів медичного призначення.

В умовах ринкової ситуації скорочення частки лікарських засобів українського виробництва, відсутності гарантій щодо збереження фармацевтичного профілю, необхідності серйозних фінансових витрат кожен виробник лікарських засобів вимушений формувати конкурентну стратегію й тактику поведінки в бізнес-середовищі через підвищення конкурентоспроможності продукції та напрямів діяльності. Медикаменти випускає переважно невелика кількість розвинутих країн. Частка найбільших виробників лікарських засобів до яких відносяться США, Японія, Франція, Німеччина, Великобританія, Італія, Швейцарія, Іспанія, Нідерланди перевищує 75 %. Україна перебуває у залежності від зарубіжних виробників медпрепаратів і не забезпечує потреб населення

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема конкурентоспроможності - складна і багатоплानова. Найбільш істотний вклад в її розвиток внесли американські та західноєвропейські наукові центри, зокрема науково-дослідні групи М. Портера, І. Ансоффа (США), А. Гутмана (Канада), Дж. Данінга (Великобританія). Водночас багато теоретичних і науково-прикладних питань управління конкурентоспроможністю фармацевтичної промисловості в силу їхньої особливої складності і багатогранності залишаються не вирішеними, деякі з них є предметом наукових дискусій. Проте, наукові дослідження на сучасному етапі здійснюються недостатньо. Необхідною є розробка принципів управління формуванням конкурентоспроможності підприємств на ринку фармацевтичної продукції.

Метою статті є визначення проблем функціонування фармацевтичного ринку та аналіз конкурентоспроможності української фармацевтичної промисловості.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність фармацевтичного підприємства-виробника лікарських засобів і виробів медичного призначення необхідно розглядати як систему безперервно взаємодіючого комплексу факторів, що характеризує ступінь реалізації реальних і потенційних можливостей для формування, підтримання й генерування нових конкурентних переваг на протязі тривалого періоду часу. Тому забезпечення та підвищення конкурентоспроможності передбачає динамічне пристосування фармацевтичного підприємства до змінних факторів і умов бізнес-середовища.

Поняття «конкурентоспроможність» визначається як міра реального чи потенційного задоволення об'єктом, що характеризується, певної потреби у порівнянні з аналогічними об'єктами, що представлені на ринку; це здатність витримувати тиск конкуренції [1, ст. 45].

Під час управління підприємством фармацевтичної галузі важливим є вирішення проблеми розробки ефективної системи управління конкурентоспроможністю підприємства, яка спрямована на формування, розвиток та реалізацію конкурентних переваг. Важливою передумовою формування конкурентоспроможності підприємства є визначення сукупності чинників, вплив яких може підвищувати та знижувати її загальний рівень. Чинники формування конкурентоспроможності є рушійною силою, яка формує і визначає характер конкурентоспроможності. Аналіз таких чинників допомагає виявити сильні й слабкі сторони діяльності як самого підприємства так і його конкурентів, розробити заходи щодо підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Фармацевтична промисловість України на сьогодні представлена 127 суб'єктами господарської діяльності, які мають ліцензію на виробництво лікарських засобів у промислових умовах. З початку 2011 р. кількість ліцензійатів зменшилася на 10 суб'єктів, що пов'язано з імплементацією в Україні вимог належної виробничої практики (good manufacturing practice — GMP) до виробництва лікарських засобів, прийнятих у Європейському Союзі. На сьогодні не всі вітчизняні виробники змогли досягти рівня, встановленого прийнятими у Європейському Союзі стандартами на виробництво лікарських засобів. Станом на 1 січня 2011 р. в Україні сертифіковано на відповідність GMP 21 дільницю 15 вітчизняних фармацевтичних підприємств.

Фармацевтична галузь України включає в себе виробництво лікарських засобів і виробів медичного призначення, оптову і роздрібну торгівлю, спеціалізоване зберігання і розподіл (дистрибуцію) за допомогою налагодженої збутової мережі (аптеки, аптечні пункти тощо). Фармацевтична галузь у розвинутих країнах належить до числа найбільш динамічних і рентабельних, але водночас виступає як особливий сегмент ринку, що регулюється державними органами влади, а також контролюється страховою медициною.

Фармацевтична галузь посідає значне місце і в економіці України, оскільки є важливим сегментом національного ринку, багато в чому визначає національну і оборонну безпеку країни, відрізняється великою наукоємною і розвинутою кооперацією. Упродовж п'яти останніх років галузь демонструє стійку тенденцію до зростання в грошовому вираженні на рівні менше 20% на рік [2].

Українська фармацевтична промисловість виробляє близько 1400 із 3000 препаратів, що продаються в Україні. Фармацевтичні компанії України виробляють лікарські засоби майже в усіх формах. Основними групами є серцево-судинні препарати, анальгетики, вітаміни, засоби для лікування респіраторної та ендокринної систем, шлунково-кишкового тракту і антибіотики.

Фармацевтичні субстанції в Україні виробляють 49 зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності. У структурі вироблених субстанцій 76 найменувань синтетичного походження, а 82 – природного. Субстанції вітчизняного виробництва складають всього лише 30% від загальної кількості, всі інші імпортується з Китаю, Німеччини, Індії, Росії та США.

Одним із основних факторів конкурентоспроможності ринку фармацевтики є загальне зростання купівельної спроможності населення. Однак дана причина зовсім не єдина. За даними експертів, на ринку спостерігається тенденція до збільшення частки більш дорогих і, як правило, ефективніших препаратів за рахунок зниження сегмента дешевих класичних препаратів. Є також суб'єктивні причини збільшення на ринку частки дорогих препаратів: покупець, як і в інших сферах споживання, наслідує віянням моди.

У групі провідних вітчизняних виробників лікарських засобів знаходяться ЗАТ «ФФ «Дарниця», Корпорація «Артеріум», ТОВ ФК «Здоров'я», ЗАТ НВЦ «Борщагівський ХФЗ», ВАТ «Фармак». Кожен із цих гігантів фарміндустрії займає близько 10% ринку вітчизняних лікарських засобів. Далі йде група більш ніж з трьох десятків підприємств, продукція кожного з них займає від 1% до кількох відсотків ринку. Серед них – АТ «Індар», АТ «Київський вітамінний завод», АТ «Стирлобіофарм» та інші. До третьої групи належать більше сотні підприємств, що випускають лише по 1-2 лікарських засоби, найпростіших у виробництві і дешевих: йод, зеленка, перекис водню. Сьогодні на ринку з зареєстрованих лікарських засобів 34% – препарати українського виробництва, решта – іноземного. У фінансовому вираженні приблизно 70% ринку займають імпортні препарати, 30% – вітчизняні. В упаковках навпаки: українські препарати – 70%, імпортні – 30% [3].

Хоча зростання фармацевтичного ринку України в середньому складає близько 28%, споживання готових лікарських засобів українського виробництва на фоні росту ринку падають на 1-2% на рік і в 2008 році склали лише 23% роздрібного ринку в грошовому вираженні. Структура українського ринку значно відрізняється від ринків розвинутих країн в бік переважаання «брендованих дженериків», в основному закордонного виробництва. Результатом є переплата кінцевим споживачем (в тому числі й державою) за торгові назви препаратів, деколи морально застарілих за своїм складом, що в значній мірі гальмує зростання доступності лікарських засобів для населення. Порівняльний аналіз фармацевтичної промисловості чотирьох країн: Польща, Німеччина, Україна, Казахстан представлено в табл.1. [4]. Вибір саме цих чотирьох країн був зроблений з наступних міркувань: Німеччина була вибрана як представник країн ЄС, Польща перебуває на шляху інтеграції в ЄС, а Казахстан був вибраний тому, що багато українських компаній розглядають його як величезний експортний ринок для українських фармацевтичних засобів.

Німеччина має високорозвинену фармацевтичну промисловість, а Польща перебуває на шляху до розвитку такої ж. Така промисловість включає класичні хімічні компанії, біотехнологічні підприємства та невеликі високотехнічні дослідницькі центри, які виробляють невелику кількість досить складної продукції. Підприємства в інших двох країнах обмежуються лише виробництвом і їх діяльність все ще тісно пов'язана з класичною хімією.

Фармацевтична промисловість України та Польщі має наступні характеристики: порівняно малі підприємства, продукція яких не відповідає стандартам GMP/GDP, мінімальна діяльність з науково-дослідних конструкторських розроблень (НДКР), перевага генериків та малий оборот на працівника. Виробництво фармацевтичної продукції Польщі є в 3–4 рази більш розвиненим, ніж виробництво України, тоді як виробництво ліків у Казахстані є зовсім незначним. У Казахстані є лише декілька підприємств, які виробляють лікарські засоби; їхня основна діяльність — це виробництво низькотехнічного лікарняного обладнання та постачання. Однак відсутність сучасної фармацевтичної промисловості, яка була б здатна відповідати потребам населення, відображається в негативному торговому балансі в усіх трьох країнах.

Таблиця 1. Фармацевтична промисловість

Показник	Польща	Німеччина	Україна	Казахстан
Вітчизняне виробництво (млн доларів США)	1100	19194	264	10
Торговельний баланс (млн доларів США)	-1285	4441	-245,7	-290
Працівники (всього)	20000	115500	14000	1000
Працівники (НДКР)	-	14826	-	-
Інвестиції в НДКР (млн доларів США)	74-79	2970	-	0,04
Кількість фармацевтичних виробників	320	1100	155	40
Кількість оптових компаній	400	15 зі значною часткою ринку	3000	12
Оборот на працівника (тис. доларів США)	56	327	14	10
Кількість ліків, що продаються на вітчизняному ринку	12000	45000	6000	2500
Стан приватизації підприємств-виробників, %	70	100	60	100
Ринкова частка генериків (вартість), % від загального фармацевтичного ринку	95	42,2	>90	>90

Провідні українські та польські фармацевтичні компанії-виробники в порівнянні з німецькими компаніями є відносно малими. З цієї причини їм важко засновувати власні відділи для НДКР. Розроблення нової хімічної субстанції коштує приблизно 400–600 млн доларів США і для того, щоб отримати прийнятний рівень повернення інвестицій, такі нові хімічні субстанції потрібно продавати по всьому світу або щонайменше на трьох найбільших ринках (США, Європа, Японія). Фармацевтичні підприємства в трьох колишніх комуністичних країнах не мають ні коштів на розроблення таких ліків, ні можливості торгувати ними в різних країнах світу.

Неможливість розробляти нові ліки разом з загальною неспроможністю населення платити за такі дорогі ліки є причиною того, що генерики займають надзвичайно велику частку на ринку, а також того, що переважно на генериках базується вітчизняне виробництво. Генерики здебільшого є дешевою продукцією, оскільки видатки на НДКР відсутні та витрати на маркетинг є незначними. Оскільки попит залежить від ціни, ця продукція має відносно невеликий рівень прибутку, що обмежує можливість виробників генериків вкладати інвестиції і стежити за науковим прогресом.

Іншою характеристикою Польщі, України та Казахстану є виробництво, що не відповідає стандартам GMP та GDP. Хоча уряди Польщі та України запровадили стандарти GMP, є лише декілька фармацевтичних компаній, які хоча б частково відповідають європейським стандартам GMP. Підраховано, що для приведення фармацевтичної промисловості кожної країни до стандартів GMP потрібно 5–10 млрд доларів США і досягнення цієї амбіційної мети займе приблизно 10 років. Для порівняння додаються деякі основні дані щодо 20 провідних міжнародних фармацевтичних компаній (табл. 2), які свідчать, що оборот лише однієї з 20 провідних компаній значно перевищує за вартістю весь фармацевтичний ринок України та Казахстану!

Таблиця 2.

Основні дані щодо 20 провідних міжнародних фармацевтичних компаній

Збут (млрд доларів США)	4,2–18,5
Норми прибутку (%)	12,1–37,5
Видатки на НДКР (млрд доларів США)	0,6-2,0

Видатки на НДКР у % від збуту	7,5–20,2
-------------------------------	----------

Зараз близько чверті споживаних в Україні препаратів виготовляється вітчизняними виробниками, а решта – імпортується. Поточна ситуація на фармацевтичному ринку України може бути могутнім стимулом для реструктуризації галузі, посилення конкуренції і переходу на технічні стандарти ЄС. Внаслідок цього можна очікувати деякого скорочення кількості фармацевтичних підприємств України. Ті підприємства, що успішно реструктуруються і витримують жорстку конкуренцію, зможуть конкурувати на міжнародних ринках.

Для розвитку фармацевтичної промисловості в Україні підприємствам необхідно спрямувати свою стратегію на зростання співпраці українських виробників фармацевтичної продукції з виробниками аналогічної продукції країн ЄС. Співпраця може здійснюватися у вигляді спільних підприємств, альянсів, спільного маркетингу і просування продукції, перенесення безрецептурних препаратів до України. Основною мотивацією цього перенесення буде не проникнення на ринок України, а експорт на ринки Західної, Центральної і Східної Європи. Експортна мотивація транснаціональних корпорацій при налагоджуванні виробництва на території України збереже наукову базу, яку необхідно реструктурувати відповідно до нових тенденцій ринку.

Збереження наукової бази, створення розвинутих і спеціалізованих детермінантів конкурентної переваги держави, а також залучення іноземних інвестицій для розвитку фармацевтичної галузі – все це створює довгострокову основу для конкурентної переваги і сприяє переорієнтації експорту українських виробників з ринків країн з перехідною економікою до країн Західної, Центральної і Східної Європи, посиленню їх конкурентоспроможності. Крім того, гармонізація основних технічних вимог з вимогами Європейського Союзу може одночасно служити заходом із захисту українського виробника фармацевтичної продукції від конкуренції з низькоякісною фармацевтичною продукцією.

Висновки. Фармацевтичний ринок України – це складний, сильно фрагментований структурний елемент системи охорони здоров'я. Динаміка розвитку ринку, прибутковість роботи підприємств галузі в значній мірі залежить від великої кількості факторів. Головним завданням учасників фармацевтичного бізнесу на сучасному етапі має бути розробка ефективних та дієвих стратегій підвищення їх конкурентоспроможності з урахуванням позитивного або негативного впливу кожного з чинників, а також загальними тенденціями розвитку вітчизняної фармгалузі. На сьогоднішній день наша країна має великі можливості для розвитку фармацевтичної галузі. Це розвинений ринок лікарських засобів, великий науковий потенціал, сучасна управлінська структура, а також досвідчені кадри і потенціал для фармацевтичної освіти. Проте низка проблем у фармацевтичній сфері залишається гострою і потребує першочергового вирішення. Це стосується впровадження європейських стандартів виробництва, оновлення технологій виробництва лікарських засобів та введення в дію нових потужностей, впровадження державного замовлення на вітчизняні ліки та системи підтримки вітчизняного виробника в цілому, сприятливих умов інвестиційної діяльності, створення єдиного інформаційного простору, удосконалення системи ціноутворення на лікарські засоби та ін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Довгань Л.Є. Стратегічне управління: навч. посіб./Л.Є. Довгань, Ю.В. Каранай, Л.П. Артеменко – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 440 с.
2. Інформаційно-аналітична довідка про економічний стан в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://noveco.com.ua/management/57-organizatsiya/142-model-portera.html>.
3. Інформаційно-аналітична довідка про економічний стан в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrexport.gov.ua/ukr/prom/ukr/26.html>.
4. <http://www.apteka.ua/article/11023?print=1>.

REFERENCES:

1. Dougan L.E. (2009). Strategic management: teach. guidances. / L.YE. Dougan, Y. Karanay, LP Artemenko - K. Centre textbooks.
2. Informational and analytical information about the economic situation in Ukraine [electronic resource]. - Mode of access: <http://noveco.com.ua/management/57-organizatsiya/142-model-portera.html>.
3. Informational and analytical information about the economic situation in Ukraine [electronic resource]. - Mode of access: <http://ukrexport.gov.ua/ukr/prom/ukr/26.html>.
4. <http://www.apteka.ua/article/11023?print=1>.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2013 р.

